

Kyläkoulun muuttuvat merkitykset

**Alina Kuusisto, Annukka Jauhiainen, Suvi Jokila, Kari Korolainen,
Pirjo Pöllänen & Susanna Leppähaara**

Tänä vuonna on käynnistynyt Koneen Säätiön rahoittama peruskouluajan kyläkouluja muistamisen ja paikan suhteen näkökulmasta tarkasteleva tutkimushanke *Peruskoulu maaseudun murroksessa. Monitieteinen muistitietotutkimus kyläkouluista* (2024–2027). Tutkimusryhmässä on mukana tutkijoita sekä Turun yliopiston kasvatustieteiden laitokselta että Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitokselta. Kyläkouluissa opiskelleiden ja työkennelleiden muistoissa kietoutuvat yhteen fyysinen koulutila ja elinympäristö historiallisine muutoksineen, haastateltavien yksilölliset kokemukset ja tulkinnat sekä aihepiirin ympärillä käyty julkinen keskustelu. Tarkastelemme hankkeessa kaikkia näitä tasoja ja pohdimme eri tieteenalojen – kasvatustieteen, historian tutkimuksen, yhteiskuntapolitiikan sekä kulttuurin- ja perinteetutkimuksen – lähestymistavoin sitä, miten maaseutua ja maaseutukouluja merkityksellistetään 1970–2000-luvun koulumuistoissa.

Kyläkoulun käsite on itsessään kiinnostava. Nykymerkityksessään se ilmaantui yleiseen kielenkäyttöön vasta 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin Suomessa koettiin maaseudun pienten koulujen ensimmäinen lakkautusaalto. Tästä lähtien kyläkouluista on keskusteltu pitkälti lakkauttamisen kontekstissa, joten käsitteenä kyläkoulu on ollut arvolutautunut ja politisoitunutkin. Kyläkoulut ja niiden lakkauttaminen on vuosikymmenten mittaan liitetty paitsi maaseudun autioitumiseen, yhteiskunnan kaupungistumiseen ja alueellisen tasa-arvoon myös lukemattomiin maaseutukyliä koulujen puolesta käytyihin ”koulusotiin”. (Autti & Hyry-Beihammer, 2009; Kuusisto, 2023; Kuusisto, 2024.) Kuntien elinvoimaisuutta ja yhdenvertaisuutta koskevassa keskustelussa koulutus on saanut maaseudulla keskeisemmän roolin kuin kaupunkialueiden kohdalla (esim. Tantarimäki, 2014).

Samalla kyläkoulun merkitys on liukuva. Kyläkouluksi voidaan määritellä muualla kuin kunnan keskustassa, eli asuinalueilla tai kylissä, sijaitseva koulu (esim. Suomen Kylät ry. 2022). Sitä mukaa, kun maaseudun pienten koulujen lukumäärä vähenee ja oppilaaksiottoalueet laajenevat, kyläkoulun käsite on irtautumassa yhä kauemmas perinteisestä fyysisestä paikastaan, maarekisterikylästä tai maalaiskunnan koulupiiristä. Kyläkoulun tai ainakin kyläkoulumaisuutta voi tänä päivänä löytää yhtä hyvin pääkaupunkiseudun kaupunginosasta (esim. Laajalahden koulun verkkosivut) kuin keskustajaman koulun arkkitehtuurista (*Suur- Jyväskylän Lehti* 10.1.2023). Käsitehistoriallisesti tarkasteltuna kyläkoulun konteksti on nimenomaan maaseudulla kaupunkimaisen ympäristön vastakohtana. Kuitenkin se, miten kyläkoulu käsitteellistyy tänä päivänä, vaihtelee. Kyläkouluilmiön syvällisempi

ymmärtäminen ja siihen liittyvä historiatietoisuus voivatkin tarjota uudenlaista tarttumapintaa nykyiseen ja tulevaan kouluverkkokeskusteluun.

Maamme kyläkouluverkoston muutos viimeisen 50 vuoden aikana on ollut dramaattinen, ja muutos jatkuu edelleen. Aikanaan 1970-luvulla koko maassa – syrjäseutuja myöten – tavoiteltiin koulutuksellista tasa-arvoa osana hyvinvointivaltion rakentumista (Jauhiainen, 2002). Poliittinen konsensus hyvin pientenkin kyläkoulujen säilyttämisestä oli niin opetusministeriössä kuin kuntatasollakin vahva. Tätä tuki avokätinen valtionosuusjärjestelmä. Sittemmin monien maaseutukuntien laaja kyläkouluverkosto on ajettu alas elinkeinorakenteen muutoksen, väestökadon ja tietoisien poliittisen ohjauksen seurauksena. Vuonna 2023 Suomessa oli 1 330 oppilaitosta, joissa opetettiin peruskoulun 1–6 luokan oppilaita. Näistä 43 % oli alle sadan oppilaan kouluja, eli pääsääntöisesti maaseutukylissä tai entisissä ja nykyisissä pienissä kuntakeskuksissa sijaitsevia kouluja. Verrattuna 10 vuoden takaiseen tilanteeseen kaikkien alakoulujen lukumäärä oli laskenut 29 % ja alle sadan oppilaan koulujen 39 %. (Tilastokeskus.) Enää ei puhuta vain varsinaisten kyläkoulujen, vaan liitoskuntien taajamakoulujen ja jopa kuntien keskustaajamien peruskoulujen lakkauttamisesta (esim. *HS Kuukausiliite* 8/2024). Näiden murrosten täyteisten vuosikymmenten aikana kyläkoulua käyneiden kokemuksista ja koulumuistoista ei juuri ole tutkittua tietoa (Jokila, 2021).

Kuva 1. Nurmeksien Kuokkaskosken koulun oppilaita ja opettajansa Helvi Korkkainen (1924–2022). Luokat I–II lukuvuonna 1970–1971. Nurmeksien museo.

Maaseudun pieniin kouluihin liittyvät muistot ovat vähitellen katoavaa ja vaikeasti tavoitettavaa aineistoa. Sitä mukaa kun perinteisten kyläkoulujen määrä hupenee, myös edellytykset uusien sukupolvien koulumuistojen syntymiselle vähenevät. (Hargreaves ym., 2009, s. 80.) Hankkeen yhtenä tavoitteena on koota maaseudun kouluihin liittyvää arvokasta muistitietoaineistoa tulevien tutkijoiden käyttöön. Tuotamme hankkeessa laajan haastatteluaineis-

ton Varsinais-Suomen ja Pohjois-Karjalan alueilta. Teemahaastatteluiden lisäksi osallistamme ihmisiä kertomaan koulukokemuksistaan esimerkiksi kävelyhaastatteluiden sekä erilaisen yleisötilaisuuksien kautta. Hankkeessa väitöskirjaa tekevä FM, KM Susanna Leppähaara hyödyntää tutkimuksessaan muistelukävelyn menetelmää, jossa haastattelut tuotetaan puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla informanttien omien kyläkoulujen ympäristöissä. Leppähaaran tutkimuksen työotsikkona on *Kyläkoulut maaseudun oppimisen tiloina*. Hän keskittyy väitöskirjassaan erilaisiin kertojaprofiileihin. Huomion kohteina ovat 1990-luvun kyläkoulut muisteltuina paikkoina sekä koulun muiden käyttäjien merkitykset muistoissa.

Hankkeen haastattelut ovat vasta alkuvaiheessa, mutta jo ensimmäisten entisten kyläkoulujen oppilaiden haastattelujen perusteella on noussut esiin teemoja, jotka ansaitsevat syvällisempää tarkastelua. Kiinteä luontosuhde ja liikunta- ja leikkikulttuurin moninaisuus ja luontevuus ovat esimerkkejä haastatteluja tähän mennessä läpäisseistä teemoista. Myös siirtymä kyläkoulusta yläasteelle on jättänyt vahvoja muistijälkiä. Katseemme on kiinnittynyt myös kyläkoulujen erilaisiin ammatteihin ja etenkin muun henkilökunnan – keittäjien, siivoojien ja talonmiesten – merkitykseen koulu- ja kyläyhteisössä sekä peruskoulun tulon 1970-luvulla liittyviin kokemuksiin niin oppilaiden kuin opettajienkin näkökulmasta. Peruskouluun siirtymisen ohella maaseudun ja maatalouden rakennemuutos, kaupungistuminen, kylätoiminnan viriäminen 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla, 1990-luvun alun lama ja Suomen liittyminen Euroopan Unioniin ovat esimerkkejä suurista yhteiskunnallisista murroksista, joiden läsnäolo tai puuttuminen kyläkoulukokemuksissa ovat kiinnostuksemme kohteena. Toisaalta jo tässä vaiheessa voi sanoa, että koulun ja ympäröivän kylän ja maaseutualueen suhde koetaan haastatteluissa hyvin yksilöllisesti. Maaseutualueet ja koulut ympäristöineen poikkeavat suuresti yksittäisen maakunnan sisällä puhumattakaan, jos vertailukohdiksi otetaan varsinaissuomalainen ja pohjoiskarjalainen maaseutu.

Hankkeen konkreettisenä tavoitteena on julkaista suomenkielinen peruskouluajan kyläkoulukokemuksiin ja -muistoihin keskittyvä vertaisarvioitu artikkelikokoelmateos. Lisäksi julkaisemme artikkeleita kotimaisissa ja ulkomaisissa tieteellisissä aikakauslehdissä. Perinteisen akateemisen julkaisemisen ohella pyrimme tavoittamaan laajaa yleisöä sarjakuva-albumin ja museoyhteistyön muodossa. Sarjakuva tarjoaa totutusta tieteellisestä julkaisemisesta poikkeavan tavan kiteyttää tutkimuksen näkökulmia ja tuloksia. (Koneen Säätiön strategia 2021–2025; ks. Leavy, 2018.) Sarjakuva-albumista vastaa työryhmämme jäsen, perinteen- ja kulttuurintutkija, sarjakuvataiteilija Kari Korolainen, joka oli vuonna 2021 ehdolla Sarjakuva-Finlandian saajaksi albumillaan *Marjatta ja Ilman Kinna* (2020). Lisäksi suunnitteilla on kyläkoulumuistoja käsittelevä näyttely Nurmeksen Kötsin museossa todennäköisesti vuoden 2027 aikana. Vuosi 2024 on kulunut hanketta suunnitellen ja esitellen sitä eri tilaisuuksissa sekä aineistonkeruuta aloitellessa, mutta ensi vuonna työskentely tiivistyy. Hankkeen nettisivut julkaistaan vuoden 2025 alussa.

Kirjallisuus

- Autti, O & Hyry-Beihammer, E. K. (2009). Kyläkouluverkko tuhoutumassa – koulujen lakkauttaminen jatkuu kiivaana. *Kasvatus & Aika*, 3(4). <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68132>
- Hargreaves, L., Kvalsund, R. & Galton, M. (2009). Reviews of research on rural schools and their communities in British and Nordic countries. Analytical perspectives and cultural meaning. *International Journal of Educational Research* 48, 80–88. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2009.02.001>

- Elonen, P. Koulun loppu. *Helsingin Sanomat*. Kuukausiliite 8/2024, 30–37.
- Jauhiainen, A (2002). *Työväen lasten koulutie ja nuorisokasvatuksen yhteiskunnalliset merkitykset*. Kansakoulun jatko-opetuskysymys 1800-luvun lopulta 1970-luvulle. Turun yliopisto.
- Jokila, S. (2021). Avaus koulumuistojen tutkimukseen. Kyläkoulut katveessa? *Kasvatus & Aika*, 15(3–4), 384–389. <https://doi.org/10.33350/ka.111533>
- Koneen Säätiön strategia 2021–2025. <https://koneensaatio.fi/meista/strategia-2021-2025/> (luettu 10.10.2024).
- Kuusisto, A. (2023). *Maaseudun koulumuistot. Tutkimushankkeen esittely*. Esitelmä Maaseutututkijatapaamisessa Salossa 31.8.2023.
- Kuusisto, A. (2024). *Kyläkoulut muistoissa ja politiikassa*. Esitelmä Nurmeksen 50-vuotishlavuuden esitelmäsarjassa Nurmeksessa 13.11.2024.
- Laajalahden koulun verkkosivut. <https://www.espoo.fi/fi/kasvatus-ja-opetus/perusopetus/peruskoulut/laajalahden-koulu>.
- Leavy, P. (2018). *Handbook of Arts-Based Research*. The Guilford Press.
- Suomen Kylät ry (2022). Suomen Kylät ry:n Suomen kyläkoulujen pelastuspaketti. https://suomenkylat.fi/content/uploads/2023/01/kylakoulujenpelastussuunnitelma_.pdf.
- Energiapihi puukoulu sai oppilaat sisäänsä maanantaina. *Suur-Jyväskylän Lehti* (10.1.2023). <https://www.sjl.fi/paikalliset/5645284>
- Tantarimäki, S. (2014). Kyläkoulukeskustelun muuttuva sisältö. Kohdekonttien sivistysjohdon näkemyksiä ja kansainvälisiä ja kotimaisia havaintoja. Teoksessa S. Tantarimäki, S. Komulainen, M. Rantanen & E. Heikkilä (toim.), *Vastavirtaan ja valtavirtaan – avausia kyläkoulukeskusteluun* (s. 34–60). Siirtolaisuusinstituutti.
- Peruskoulut, lukiot, ammatilliset oppilaitokset ja kansanopistot opiskelijamäärillä mitatun oppilaitoksen koon mukaan, 2005–2023. Tilastokeskus, StatFin tilastotietokanta, 125k. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kjarj/statfin_kjarj_pxt_125k.px/

Dosentti, FT Alina Kuusisto (hankkeen johtaja) työskentelee tutkijana Itä-Suomen yliopistossa Karjalan tutkimuslaitoksella.

KT, yliopistonlehtori Annukka Jauhiainen työskentelee Turun yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella.

KT Suvi Jokila työskentelee tutkijatohtorina Turun yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella.

Dosentti, FT, sarjakuvataiteilija Kari Korolainen työskentelee tutkijana Itä-Suomen yliopistossa Karjalan tutkimuslaitoksella.

YTT Pirjo Pöllänen työskentelee tutkijana Itä-Suomen yliopistossa Karjalan tutkimuslaitoksella.

FM, KM Susanna Leppähaara työskentelee väitöskirjatutkijana Turun yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella.